

Φώτης Κόντογλου

Ἡ Πολιοῦχος τῶν Ἀθηνῶν Ἀγία Φιλοθέη

(ἀπὸ τὸ Ἀσάλευτο Θεμέλιο, εκδ. Ακρίτας 1996)

Τὴν περασμένη Τρίτη ἦταν ἡ μνήμη τῆς ἁγίας Φιλοθέης, πὺ εἶναι πολιοῦχος τῶν Ἀθηνῶν μαζί μὲ τὸν ἅγιο Διονύσιο τὸν Ἀρεοπαγίτη καὶ τὸν ἅγιο Ἰερόθεο.

Ἡ ἁγία Φιλοθέη γεννήθηκε στὴν Ἀθήνα ἀπὸ γονιοὺς ἄρχοντες, μοναχοπαίδι τοῦ Ἀγγέλου Μπενιζέλου καὶ τῆς Συρίγας. Φιλοθέη ὀνομάσθηκε ὅταν ἐγινε καλογρηά, ἀλλὰ τὸ πρῶτο ὄνομά της ἦταν Ρεβούλα. Ἡ μητέρα της ἦταν στεῖρα καὶ παρακαλοῦσε τὸ Θεὸ νὰ της δώσει τέκνο, καὶ μία νύχτα εἶδε πὺς βγήκε ἀπὸ τὸ εἰκόνημα τῆς Παναγίας ἓνα φῶς δυνατὸ καὶ πὺς μπήκε στὴν κοιλιὰ της. Κι' ἀληθινά, τὸ φῶς ἐκεῖνο ἦταν ἡ ἁγιασμένη ψυχὴ τῆς κόρης πὺς γέννησε σ' ἐννιά μῆνες. Ἀπὸ μικρὴ φανέρωνε μὲ τὰ φερσίματα καὶ μὲ τὰ αἰσθήματά της ποῖα θὰ γινότανε ὑστερώτερα, στολισμένη μὲ κάθε λογῆς ἀρετῆ. Στὴν εὐσέβεια εἶχε γιὰ ὁδηγὸ της τὴν ἴδια τὴ μητέρα της πὺς ἦταν εὐλαβέστατη.

Φτάνοντας σὲ ἡλικία δώδεκα χρονῶν τὴ ζήτησε γιὰ γυναῖκα κάποιος ἄρχοντας τοῦ τόπου, μὰ ἡ κόρη δὲν ἤθελε νὰ παντρευθεῖ. Ἀλλὰ ἐπειδὴ οἱ γονιοὶ της τὴν παρακαλοῦσαν, ἡ τρυφερὴ ψυχὴ της δὲν βάσταξε νὰ τοὺς λυπήσει καὶ νὰ τοὺς παρακούσει καὶ στὸ τέλος παραδέχθηκε νὰ πανδρευθεῖ μὲ ἐκεῖνον τὸν πλούσιο ἄνθρωπο, πὺς ἦταν ὅμως πολὺ φτωχὸς στὴν ψυχὴ, διεστραμμένος καὶ κακός. Τρία χρόνια ἔζησε μαζί του ἡ Ρεβούλα κάνοντας ὑπομονὴ στὰ ἀπότομα φερσίματά του, ὡς πὺς ὁ ἄνδρας της πέθανε κι' ἀπόμεινε χήρα. Οἱ γονιοὶ της θελήσανε νὰ τὴν ξαναπανδρέψουνε, μὰ αὐτὴ τοὺς εἶπε καθαρὰ πὺς ἔταξε νὰ γίνει καλόγρη.

Σὰν πεθάνανε οἱ γονιοὶ της, δέκα χρόνια ἀπὸ τὸν καιρὸ πὺς χήρεψε, δόθηκε ἐλεύθερα στὴν ἄσκηση, μὲ νηστεῖες, προσευχές, ἀγρύπνιες καὶ ἐλεημοσύνες. Κατήχησε τὶς ὑπηρετρίες της καὶ τὶς ἔκανε δοχεῖα τοῦ Πνεύματος. Κατὰ θέλημα τοῦ ἁγίου Ἀνδρέα πὺς εἶδε στὸν ὕπνο της, ἔχτισε ἓνα μοναστήρι μὲ ἐκκλησία στὸνομά του. Εἶναι ἡ ἐκκλησία πὺς σώζεται ἀκόμα πλάγι στὸ μέγαρο τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς στὴν ὁδὸ Ἀγίας Φιλοθέης. Ἀφοῦ τελείωσε τὸ μοναστήρι, ἡ Ρεβούλα χειροθετήθηκε μοναχὴ μὲ τὸνομα Φιλοθέη. Οἱ πρῶτες ἀδελφές πὺς ζήσανε μαζί της ἦταν οἱ δουλεύτρες πὺς εἶχε στὸ πατρικὸ σπίτι της. Μὲ τὸν καιρὸ ἔδραμαν πλῆθος ἄλλες παρθένες κι' ἀπὸ ἀρχοντικὲς οἰκογένειες καὶ ντυθήκανε τὸ μοναχικὸ σχῆμα. Ζήσανε ἀγωνιζόμενες τὸν καλὸν ἀγῶνα μὲ ὑποταγὴ στὴν ἄξια ἡγουμένησσα πὺς τὶς διοικοῦσε στὸν πνευματικὸ δρόμο σὰν κάποια ἁγία Συγκλητικὴ.

Τὰ ἁγιασμένα λόγια της ἔμπαιναν στήν καρδιά τους σάν δροσιά καὶ ἀνθίζαν μέσα τοὺς τὰ εὐοσμία ἀνθη τῶν ἀρετῶν. Καὶ τὰ ἔργα της βεβαιώνανε τὰ λόγια της κατὰ τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ ποὺ λέγει: «Ὅς δ' ἂν ποιήσῃ καὶ διδάξῃ, οὗτος μέγας κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν» (Ματθ. ε', 19). Ὅπου μάθαινε πῶς βρίσκεται φτωχός, δυστυχισμένος, ἄρρωστος, χαροκαμένος, ἔτρεχε σὲ βοήθειά του μὲ περισσότερη προθυμία παρὰ ἂν ἔπαιρνε ἢ ἴδια τὴ βοήθεια ἀπ' ἄλλον. Ἐχτισε νοσοκομεῖα καὶ γηροκομεῖα κοντὰ στὸ μοναστήρι της κι' ἡ ἁγία Φιλοθέη δὲν φρόντιζε μοναχὰ γιὰ τὴ γιαιτρεία τους καὶ γιὰ τὴ σωματικὴ τροφή τοὺς ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν πνευματικὴ. Μὲ τὸν καιρὸ, πληθύνανε τόσο πολὺ οἱ ἀδελφές ποὺ μπήκανε στὸ μοναστήρι της, ποὺ δυστυχούσανε ἀπὸ κάθε πρᾶγμα ἐπειδὴ δὲν μπορούσε ἢ ἡγουμένη νὰ ἀπαντήσῃ τὰ μεγάλα ἔξοδα, κ' οἱ καλογορηές γογγύζανε. Μὰ ἡ ἁγία τις καταπράϋνε μὲ λόγια ὑπομονετικά, κι' ὁ Θεὸς ἔστελνε τὴ βοήθειά του πότε μ' ἓναν τρόπο καὶ πότε μὲ ἄλλον ὡς ποὺ περνοῦσε ἢ στενοχώρια.

Ἐξὸν ἀπὸ τὰ ντόπια κορίτσια ποὺ συμμαζέυε στὸ μοναστήρι της, ἔδινε προστασία καὶ σὲ ξένες γυναῖκες ποὺ ἐρχόντανε στήν Ἀθήνα ἀπὸ διάφορα μέρη σκλαβωμένες ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Μὲ τί κινδύνους καὶ μὲ τί βάσανα τις προστάτευε δὲν εἶναι μπορετὸ νὰ γράψουμε καταλεπτῶς σὲ τοῦτο τὸ σύντομο σημείωμα. Τέσσερες ἀπ' αὐτὲς τις σκλάβες εἶχανε ἀκουστὰ τὴν ἁγία Φιλοθέη κι' ἐπειδὴ τις βασανίζανε οἱ ἀφεντάδες τους νὰ ἀρνηθοῦν τὴν πίστη τους, φύγανε κρυφὰ καὶ καταφύγανε στὸ μοναστήρι. Ἡ ἁγία τις πῆρε μέσα καὶ τις στερέωσε στήν πίστη τους καὶ περίμενε εὐκαιρὴ περίσταση γιὰ νὰ μπορέσει νὰ τις στείλει στὸν τόπο τους. Μὰ οἱ Τούρκοι, ποὺ εἶχανε τις σκλάβες, μάθανε πῶς τις εἶχε περιμαζέψει ἡ Φιλοθέη καὶ μπήκανε σάν θηρία στὸ κελλί της ποὺ κειτότανε ἄρρωστη καὶ τὴν τραβήξανε καὶ τὴν πήγανε στὸν πασᾶ. Καὶ κείνος πρόσταξε νὰ τὴ ριξοῦνε στὴ φυλακὴ. Ἡ ἁγία δὲν φοβήθηκε, ἀλλὰ ἐτοιμάσθηκε νὰ χύσει τὸ αἷμα της γιὰ τὴν πίστη τοῦ Χριστοῦ. Τὴν ἄλλη μέρα μαζευθήκανε πολλοὶ Τούρκοι καὶ φωνάζανε νὰ σκοτώσουνε τὴν ἁγία. Κι' ὁ πασᾶς πρόσταξε νὰ τὴ βγάλουνε ἀπὸ τὴ φυλακὴ καὶ νὰ τὴν παρουσιάσουνε μπροστὰ του, καὶ τῆς εἶπε νὰ διαλέξει ἀνάμεσα στὰ δύο, ἢ ν' ἀρνηθεῖ τὴν πίστη της ἢ νὰ κοπεῖ τὸ κεφάλι της. Μὰ ἡ ἁγία ἀπάντησε μὲ ἀφοβία πῶς εἶναι ἔτοιμη νὰ μαρτυρήσει γιὰ τὸν Χριστό. Ὁ πασᾶς θᾶβγαζε τὴν ἀπόφαση νὰ κόψουνε τὸ κεφάλι της, ἀλλὰ προφθάσανε κάποιοι ἐπίσημοι χριστιανοὶ καὶ μὲ τὰ παρακάλια τοὺς ἀλλάξανε τὴ γνώμη τοῦ πασᾶ καὶ πρόσταξε νὰ τὴ βγάλουνε ἀπὸ τὴ φυλακὴ.

Γυρίζοντας στὸ μοναστήρι της ἡ ὁσία, δὲν ἔπαψε νὰ πορεύεται ὅπως καὶ πρὶν στὸ δρόμο τοῦ Χριστοῦ. Κ' ἐπειδὴ πληθαίνανε ὀλοένα οἱ μαθητρίδες της, ἔχτισε κι' ἄλλο μοναστήρι στήν τοποθεσία Πατήσια, κι' αὐτὸ στόνομα τοῦ ἁγίου Ἀνδρέα. Ἀλλὰ ἔχτισε μετόχια καὶ στὴ Τζια καὶ στήν Αἴγινα, κι' ἐκεῖ ἔστελνε τις ἀδελφές ποὺ ἔπρεπε νὰ μακρύνουνε ἀπὸ τὴν Ἀθήνα γιὰ κάποια αἰτία.

Σ' ὅλα αὐτὰ τὰ ἀσκητήρια οἱ καλογορηές δουλεύανε στοὺς ἀργαλειοὺς καὶ σὲ ἄλλα ἐργόχειρα, σάν τις προκομμένες μέλισσες μέσα στὸ κουβέλι. Φτωχὰ κι' ὀρφανὰ κορίτσια βρῆκανε προστασία κ' ἐργασία μέσα σ' ἐκεῖνα τὰ καταφύγια. Σὲ ὅ,τι κτῆ-

ματα είχε ή άγία από τούς γονιούς της, έχτισε μοναστήρια και φτωχοκομεία. Κ' είχε πολλή περιουσία. Ένας προπάππος τής είχε πάρει τή «δεχατέρα του άφέντη τής Αθήνας και πήρε προίκα όλη τήν Κηβισιά και τόν Άχλαδόκαμπο που είναι πριν από τόν Χαλιάντρο». Στο κτήμα που είχε στον Περισό έχτισε άλλο μοναστήρι στο μέρος που τó λένε τώρα Καλογρέζα. Όλη ή φτωχολογία τήν είχε σαν πονετικιά μάνα. Με κάθε τρόπο πάσχιζε νά ανακουφίσει τούς δυστυχισμένους, τούς τάιζε, τούς άνοιγε πηγάδια για νά χουν νερό, τούς γιάτρευε, τούς έβρισκε δουλειά. Ο κόσμος τήν έλεγε «κυρά δασκάλα».

Τήν παραμονή του άγιου Διονυσίου στα 1589 ή άγία Φιλοθέη βρισκότανε στο μοναστηράκι πουχε χτισμένο στα Πατήσια. Το βράδυ συναχθήκανε οί αδελφές για νά κάνουνε άγρυπνία. Κάποιοι Άγαρηνοί, που τήν έχθρευόντανε από καιρό, πηδήσανε από τή μάντρα και πιάνοντας τήν άγία άρχισαν νά τή χτυπάνε ως που τήν αφήσανε μισοπεθαμένη. Τήν άλλη μέρα τή σηκώσανε οί αδελφές και τήν πήγανε στο μετόχι πουχε στον Περισό. Σαν συνέφερε λίγο, έπιασε τήν προσευχή, εύχαριστώντας τó Θεό γιατί άξιώθηκε νά πληρωθεί με κακία για τά καλά που έκανε στους ανθρώπους και νά μοιάσει σ' αυτό με τόν Χριστό, κατά τά λόγια του άποστόλου Πέτρου που λέγει: «καθό κοινωνείτε τοίς του Χριστου παθήμασι, χαίρετε» (Α' Πέτρ. δ' 13). Στις 19 Φεβρουαρίου του 1589 παρέδωσε τήν καθαρή ψυχή της στον Κύριο, που ύπόμεινε τόσα βάσανα για τήν άγάπη του.

Τό άγιο σκήνωμά της θάφτηκε στο μοναστηράκι τής Καλογρέζας κι' από κεί έγινε ή ανακομιδή των λειψάνων στην έκκλησιά του άγιου Ανδρέα που βρίσκεται στη σημερινή Αρχιεπισκοπή. Μετά πολλά χρόνια, επειδή αυτή ή έκκλησιά κόντευε νά γκρεμισθει, τó πήγανε στον άγιο Έλευθέριο κι' από κεί στη σημερινή μητρόπολη, μέσα σ' άγιο βήμα. Στο μνήμα της άπάνω βρεθήκανε γραμμένα τουτα τά λόγια:

«Φιλοθέης υπό σήμα τόδ' άγνής κεύθει σώμα, ψυχήν δ' έν μακάρων θήκετο Υψιμέδων».

Η Φιλοθέη ανακηρύχθηκε άγία επί Οικουμενικού Πατριάρχου Ματθαίου Β' (1595-1600). Νεόφυτος ό μητροπολίτης Αθηνών, άφου έξήτασε και έρεύνησε τά κατά τόν βίον και τó μαρτύριον τής όσίας, σύνταξε άναφορά στο Πατριαρχείο μαζί με τούς επισκόπους Κορίνθου και Θηβών και με τούς προκρίτους τής Αθήνας για νά τάξει τήν όσία Φιλοθέη στους χορούς των άγίων. Σ' αυτό τó συνοδικό έγγραφο είναι γραμμένα και τουτα: «Έπειδή έδηλώθη άσφαλώς ότι τó θεióτατον σώμα τής όσιωτάτης Φιλοθέης ευωδίας πεπληρωμένον έστι και μύρον διηνεκώς εκχεϊται, αλλά και τοίς προσιοϋσί τε άσθενέσι τε και θεραπείας δεομένοις τήν ίασιν δίδωσι... τούτου χάριν έδοξε ήμιν τε και πάση τή ίερα Συνόδω των καθευρεθέντων ένταϋθα άρχιερέων συγγραφήναι και ταύτην έν τω χορῶ των όσιων και άγιων γυναικων, ώστε κατ' έτος τιμᾶσθαι και πανηγυρίζεσθαι».

Αυτός είναι με όλιγολογία ό βίος τής Αθηναίας άγίας Φιλοθέης, που είναι ένα από τά μυρίπνοα άνθη του γένους μας στον τυραννισμένον καιρό τής σκλαβιάς. Δεν στάθηκε

αυστηρή μονάχα στο να κάνει τις εντολές του Χριστού, μα αγωνίσθηκε και πνευματικά για να στερεωθεί ή αγιασμένη παράδοση της Ὁρθοδοξίας σαν κάστρο που θα αποσκέπαζε τον Ἑλληνισμό από τον πνευματικό έκφυλισμό και την αποβαρβάρωση. Όλα τα θυσίασε, πλούτη, ανάπαυση, ζωή, για την πίστη τῶν πατέρων της. «Θλίψις συνέχει την ψυχὴν της» βλέποντας οἱ χριστιανοὶ να μὴν ἔχουνε στα «πάτρια» τὴν ἀγάπη που ἔπρεπε, ἀλλὰ να ζοῦνε μουδιασμένοι, ἀδιάφοροι, με ψυχὴ γεμάτη δειλία, μικροψυχία, πονηριά.

Τὴν Ἀκολουθία της τὴν ἔγραψε κάποιος σοφὸς καὶ εὐλαβὴς ἄνθρωπος Ἰέραξ λεγόμενος. Ἀνάμεσα στα ὠραῖα ἐγκώμια εἶναι καὶ τοῦτο: «Δαυῖδ γὰρ τὸ πρῶον ἔσχες καὶ Σολομῶντος, σεμνὴ, τὴν σοφίαν, Σαμφῶν τὴν ἀνδρείαν, καὶ Ἀβραὰμ τὸ φιλόξενον, ὑπομονὴν τε Ἰώβ, τοῦ Προδρόμου δὲ θεῖαν ἄσκησιν...».

Τὴν ἐκκλησία τοῦ ἀγίου Ἀνδρέα που βρισκότανε στὸ σημερινὸ δρόμο τῆς Ἁγίας Φιλοθέης τὴν ἐγκρέμισε ὁ μητροπολίτης Ἀθηνῶν Γερμανὸς Καλλιγᾶς, παρ' ὅτι εἶχε μεγάλο σέβας στὴν ἀγία, ἐπειδὴ ἦτανε ραγισμένοι οἱ τοῖχοι, κ' ἔχτισε στα ἴδια θεμέλια τὸ παρεκκλήσι που ὑπάρχει τώρα, ἐνῶ μπορούσε να στερεώσει τὴν παλιὰ ἐκκλησία που εἶχε ὠραῖες τοιχογραφίες. Ἐκείνον τὸν καιρὸ (ὁ Γερμανὸς στάθηκε μητροπολίτης ἀπὸ τὰ 1889 ἕως τὰ 1896) δὲν γνωρίζανε οἱ ἄνθρωποι τὴν ἀξία τῆς βυζαντινῆς τέχνης. Ἡ καινούρια ἐκκλησιὰ που χτίσθηκε εἶναι ψυχρὴ, κακότεχνη, γυμνή. Ὅποιος μπαίνει μέσα, δὲν αισθάνεται κατάνυξη. Ἀλλ' ἡ ἐκκλησιὰ τοῦ μετοχιοῦ που εἶχε χτίσει ἡ ὁσία στα Πατήσια γκρεμίσθηκε καὶ κείνη ἀπὸ τὴν πολυκαιρία καὶ γιατί δὲν μπορούσαν οἱ χριστιανοὶ να τὴν περιποιηθοῦνε ἀπὸ τὸ φόβο τῶν Τούρκων πρὶν να σηκωθεί ἡ Ἐπανάσταση τοῦ 1821. Ὡς πρὸ ὀλίγα χρόνια κειτόντανε οἱ κολόνες μέσα στα ἀγριάγκαθα, στεκότανε ὄρθια μοναχὰ ἢ χυβάδα (κόγχη) τοῦ ἱεροῦ κ' ἡ πόρτα με τὸ δυτικὸ τοῖχο. Κάποιοι εὐλαβεῖς χριστιανοὶ τὴν ἀναστηλώσανε με τὴν ὁδηγία τοῦ κ. Ὁρλάνδου καὶ τώρα βρίσκεται πάλι ἀπαράλλαχτη ὅπως ἦτανε στα χρόνια της Ἁγίας Φιλοθέης, ἓνα ταπεινὸ μα ἀτίμητο στόλισμα ἀνάμεσα στα ἀκα-λαίσθητα καὶ ξενόμορφα σπίτια που χτισθήκανε γύρω στὸ γηραλέο αὐτὸ ἐκκλησιάκι. Ὁ Θεὸς με ἀξίωσε καὶ τὸ στόλισμα με ἀγιογραφίες, ὅπως ἦτανε ὁ πόθος μου. Ἀνάμεσα σὲ ἄλλα ζωγράφισα καὶ τὸ μοναστήρι, ὅπως ἦτανε τότε, με τὴν ἡγουμένη ἀγία Φιλοθέη καὶ τὶς ἀδελφές που πηγαίνουνε στὴν ἐκκλησία.

Φαίνεται πῶς ὅλη ἡ οἰκογένεια τῶν Μπενιζέλων ἦτανε ἄνθρωποι φιλόθρησκοι. Στὸ νάρθηκα τῆς Καισαριανῆς εἶναι γραμμὴ ἀπὸ τὸ ζωγράφο που τὸν ἀγιογράφησε τούτη ἡ ἐπιγραφή:

«Ἰστορήται ὁ πρόναος οὗτος ἦτοι νάρθηξ διὰ δαπάνης τῶν προσδραμόντων τῇ μονῇ φόβω Λοιμοῦ τῇ κραταιᾷ χειρὶ τῆς παννυμνήτου Τριάδος καὶ σκέπη τῆς μακαρίας Παρθένου, οἵτινες εἰσὶν ὁ εὐγενὴς καὶ λογιώτατος Μπενιζέλος υἱὸς Ἰωάννου, ἅμα ταῖς εὐγενέσιν ἀδελφαῖς καὶ τῇ τεκούσῃ καὶ τῇ λοιπῇ αὐτοῦ συνοδείᾳ. Ἐπὶ ἡγουμένου Ἱεροθέου τοῦ σοφωτάτου ἱερομονάχου. Διὰ χειρὸς δὲ Ἰωάννου Ὑπάτου του ἐκ Πελοποννήσου. Ἐτεῖ αἰ᾽ Δχβ' (1682) μηνὶ Ἀγούστῳ κ' (20)».

Ένας Μπενιζέλος, ό Νικόλας, γίνηκε κι' άγιογράφος, μαθητής του Γεωργίου Μάρκου του Άργείου που ζωγράφισε πολλές έκκλησιές στα μέρη της Άττικής, από τὰ 1727 ως τὰ 1740 άπάνω-κάτω. Στην παλιά έκκλησιά της Παναγίας στο Κορωπί είναι γραμμένο: «Ιστορήθη δέ κατά τὸ αψλβ' (1732) διὰ χειρὸς Γεωργίου Μάρκου και του μαθητου αυτου Νικολάου Μπενιζέλου». Μαζι με το μάστορά του δούλεψε ό Μπενιζέλος και στο τελευταίο έργο του, την άγιογράφιση της Μονής της Φανερωμένης στη Σαλαμίνα, όπως φανερώνει ή έπιγραφή που σώζεται και που λέγει: «ΑΨΛΕ (1635). Ιστορήθη ό θειος και πάνσεπτος Ναός ούτος της Μεταμορφώσεως του Κυρίου, Θεου και Σωτήρος ήμων δια συνδρομής κόπου τε και δαπάνης... Ιστορήθη δέ δια χειρὸς Γεωργίου Μάρκου εκ πόλεως Άργους και του μαθητου αυτου Νικολάου Μπενιζέλου, Γεωργάκης και Άντώνιος».

Αναδημοσιεύσαμε το κείμενο του Κόντογλου από τον Ιστότοπο του Πανεπιστημίου Αθηνών http://users.uoa.gr/~nektar/arts/tributes/fwths_kontogloy/h_agia_filo8eh.htm

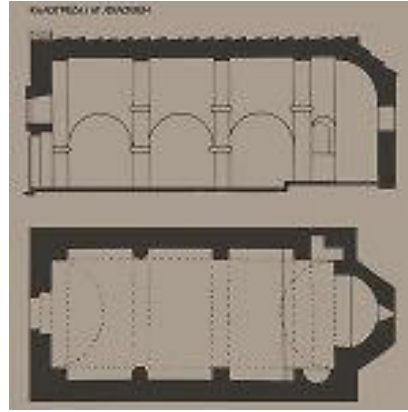
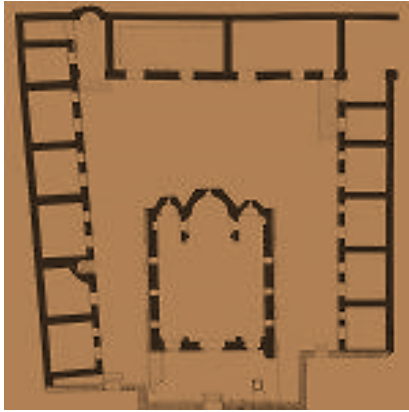
ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Φώτης Κόντογλου (Αϊβαλί Μικράς Ασίας / τουρκ. Ayvalık 8/11/1895-Αθήνα 13/7/1965). Το πραγματικό όνομα του ιστοριοδίφη, ζωγράφου, μελετητή της Ιστορίας της Τέχνης, λογοτέχνη και επιφυλλιδογράφου ήταν Φώτης Αποστολέλης. Με σημαντική συμβολή στη μελέτη και ανάδειξη της βυζαντινής και μεταβυζαντινής εικονογραφικής παράδοσης, τη διατήρηση και την εξέλιξη της στη σύγχρονη ζωγραφική και αγιογραφική παραγωγή, και με βαθειά θρησκευτικότητα, ο Κόντογλου θεωρείται ο κατεξοχήν εκπρόσωπος της «ελληνικότητας» της Γενιάς του '30. Έργα του κοσμούν πολλές εκκλησίες, κυρίως στην Αττική, καθώς και το Δημαρχιακό Μέγαρο της Αθήνας. Ανάμεσα στους γνωστότερους ζωγράφους που μαθήτευσαν κοντά του ήταν ο Γιάννης Τσαρούχης και ο Νίκος Εγγονόπουλος.

Το *Ασάλευτο θεμέλιο*, που κυκλοφόρησε το 1996 από τις εκδόσεις Ακρίτας με επιμέλεια του Κώστα Σαρδελή, είναι μία συλλογή με δεκάξι μικρά κείμενα από τα εκατοντάδες δημοσιευμένα κείμενα του Κόντογλου. Δυστυχώς και εδώ δεν αναφέρεται η χρονολογία της πρώτης δημοσίευσης, ούτε το έντυπο στο οποίο έγινε η αρχική δημοσίευση, κάτι που επισήμανε ο φιλόλογος Σταύρος Ζουμπουλάκης (*Νέα Εστία* τευχ. 1783) για την πλειονότητα των εκδόσεων των έργων του Κόντογλου (εκδόσεις Ακρίτας, Αρμός και Παπαδημητρίου). Αυτό δυσχεραίνει και όποιο μελετάει την πορεία του Κόντογλου, αλλά δυσκολεύει και τον αναγνώστη να προσεγγίσει την ιδιομορφία του κοντόγλειου πνεύματος και, βεβαίως, της ιδιότυπης γλώσσας. Όπως και να'χει, το κείμενο για την αγία Φιλοθέη θα πρέπει πιθανότατα να χρονολογηθεί τη δεκαετία του 1950.

Η αγία Φιλοθέη (Αθήνα 1522 ή 1545;-19/2/1589) ήταν η μοναχοκόρη του δημογέροντα Άγγελου Μπενιζέλου και της Συρίγης ή Συρίγως Παλαιολογίνας. Δυο αρχοντικά αθηναϊκά σόγια με βυζαντινή καταγωγή. Ο Άγγελος πάντρεψε τη θυγατέρα του με τον Αθηναίο δημογέροντα, και πολύ μεγαλύτερό της, Ανδρέα Χειλά. Η Ρηγουλά (μικρή ρήγισσα-πριγκίπισσα) ή Ρεβούλα (ίσως από το Παρασκευούλα), όπως ήταν το κοσμικό της όνομα, ήταν μόλις δεκατεσσάρων χρονών. Χήρεψε στα δεκαεπτά της και δεν θέλησε να ξαναπαντρευτεί, αλλά αφιερώθηκε σε φιλανθρωπίες. Το κύριο έργο της ήταν αφενός η εξαγορά ή η περιθάληση σκλάβων (χιλιάδες Χριστιανοί αιχμαλωτιζόνταν και γινόντουσαν εμπόρευμα στα σκλαβοπάζαρα εκείνη την πρώιμη Οθωμανική εποχή) κι

αφετέρου η περίθαλψη κοριτσιών και γυναικών που είτε κινδύνευαν είτε είχαν ορφανέψει ή χηρέψει κι είχαν μεγάλη ανάγκη. Γύρω στα 1570-71 έγινε μοναχή, πήρε το όνομα Φιλοθέη και ίδρυσε τη Μονή του Αγίου Ανδρέα (στο σημερινό ιστορικό κέντρο της Αθήνας, εκεί όπου βρίσκεται η Αρχιεπισκοπή Αθηνών) σε μικρή απόσταση από το πατρικό της που υπάρχει ακόμα στην οδό Αδριανού στον αριθμό 96. Αφιέρωσε τη μεγάλη της περιουσία, κληρονομιά από γονείς και σύζυγο, στο μοναστήρι των Αθηνών, που το είπε «Παρθενώνα» και στα μετόχια που ίδρυσε στα περίχωρα (στα Πατήσια, στην Καλογρέζα –από εκεί και το τοπωνύμιο με την αρβανίτικη κατάληξη -έζα- και αλλού). Λένε, μάλιστα, ότι άνοιξε και πηγάδι για τους ζωτάρηδες (τους εκτός των Αθηνών περιβολάρηδες και λοιπούς βιοπαλαιστές Αθηναίους) κι ότι λόγω αυτού του ψυχικού ο τόπος ονομάστηκε Ψυχικό.

Κάτοψη της μονής του Αγίου Ανδρέα (ΧΑΕ, σχέδιο αρ. 1847), από: Α. Εγγύπουλος, *Ευρετήριον των μνημείων της Ελλάδος, Α΄. Ευρετήριον των μεσαιωνικών μνημείων. 1. Αθηνών*, τχ. Β΄, επιμ. Κ. Κουρουνιώτης – Γ. Α. Σωτηρίου, Αθήνα 1929, σ. 108. Και (δεξιά) Κάτοψη και τομή του ναού των Εισοδίων της Θεοτόκου, μετοχίου στην Καλογρέζα, από: Α. Ορλάνδος, *Ευρετήριον των μνημείων της Ελλάδος, Α΄. Ευρετήριον των μεσαιωνικών μνημείων*, τχ. Γ΄, επιμ. Κ. Κουρουνιώτης – Γ. Α. Σωτηρίου, Αθήνα 1933, σ. 136. Δημοσιευμένα στον Ιστότοπο: Αρχοντικό των Μπενιζέλων

Όμως οι παραδόσεις γύρω από την Καλογριά είναι τόσο πολλές και οι ιστορικές πηγές τόσο λίγες, ώστε είναι δύσκολο να ξεδιαλύνει κανείς τα πραγματικά γεγονότα. Ακόμα και η χρονολογία γέννησής της είναι συζητήσιμη. Αν γεννήθηκε το 1522, όπως πιστευόταν μέχρι πρότινος, δηλαδή τη χρονιά που κατέλαβαν οι Οθωμανοί Τούρκοι τη Ρόδο επί Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπή, τότε ο παππούς της Ρηγούλας είχε προλάβει την ειρηνική κατάληψη της Αθήνας από τον ίδιο τον Μεχμέτ τον Πορθητή το 1458. Αν πάλι γεννήθηκε γύρω στα 1545, θα ήταν ίσως ο προπάππος της Καλογριάς που γνώρισε τον Πορθητή, όταν ήρθε να προσκυνήσει τον αρχαίο Παρθενώνα.

Η χρονολογική διαφορά του έτους γέννησης είναι αρκετά μεγάλη. Τα 20-25 χρόνια συνιστούν μια ολόκληρη γενιά. Συνάμα αλλάζει και η εικόνα αυτής της τολμηρής και υπερδραστήριας γυναίκας. Αλλά οι νεότεροι ιστορικοί συγκλίνουν μάλλον στην αναχρονολόγηση, δηλαδή τοποθετούν τη γέννηση γύρω στα 1545.

Πάντως, η Αθηναία αρχόντισσα ήταν σχεδόν σύγχρονη με την εμβληματική βασίλισσα-Παρθένο, την Ελισάβετ Α΄ της Αγγλίας και Ιρλανδίας (γεννήθηκε το 1533 και, μετά από τη σύντομη φυλάκισή της, βασίλευσε από το 1558 μέχρι το 1603). Είχε μάθει ελληνικά η Ελισάβετ, όπως και όλοι όσοι ενδιαφέρονταν εκείνη την εποχή στην Αγγλία για τη θρησκευτική Μεταρρύθμιση, διότι ήταν ανάγκη να μελετήσουν τη *Βίβλο* στο πρωτότυπο. Βεβαίως ελληνικά γνώριζε και ο Σαίξπηρ, αρκετά νεότερος από τις δύο δυναμικές γυναίκες (1564 ή 64-1616), αλλά είναι σίγουρο ότι η Φιλοθέη δεν πρόλαβε να διαβάσει κανένα από τα έργα του (θεατρικά ή σονέτα). Ούτε του Κρίστοφερ Μάρλοου (1564-1593) πρόλαβε να διαβάσει κάποιο από τα θεατρικά του. Αλλά έζησε τον καιρό της Ελισαβετιανής Αναγέννησης και οπωσδήποτε ο αέρας έφτανε ως τα αυτιά της αθηναϊκής διάνοησης. Εξάλλου η Αγγλία είχε ανοίξει εμπορικές παρτίδες με το Μαρόκο, όπου πήγαιναν και Αθηναίοι εμπορευόμενοι, ενώ είχε εγκατασταθεί στην Κ/Πολη από το 1578 ο Ουίλιαμ Χάρμπορν, ο πρώτος Άγγλος πρέσβης στην Υψηλή Πύλη. Και ποιος δεν είχε ακούσει για τα κατορθώματα του αρχι-

πειρατή Ντρέικ (sir Francis Drake), ο οποίος μόνο με τον σύγχρονό του Μπαρμπαρόσα μπορούσε να συγκριθεί; Αλλά το εύρος του Οθωμανού αρχιπειρατή και ναυάρχου περιοριζόταν στη Μεσόγειο, ενώ του Άγγλου ήταν κυριολεκτικά παγκόσμιο. Και πού δεν είχε φτάσει η φήμη του Ιβάν του Τρομερού, πρώτου τσάρου της Ρωσίας (1547-1584);

Η Αθηναία Καλογριά ζούσε σε έναν κόσμο που εξελισσόταν με ταχύτητα, αφότου άνοιξε ο δρόμος για τις Αμερικές (μετά το 1492) κι ανέβαιναν τα φορτωμένα με χρυσό και άργυρο πλεούμενα τον Γκουαντακιβίρ για να δοξάζουν τους Ισπανούς βασιλιάδες, ώσπου να κατατροπωθεί η Ακαταμάχητη Αρμάδα (ισπανικά Grande y Felicísima Armada, ο μέγας και ευτυχής στόλος) του βασιλιά Φιλίππου Β΄) το 1588 και να θριαμβεύσει για άλλη μια φορά η Ελισάβετ. Είχε προηγηθεί η ναυμαχία της Ναυπάκτου (1571), με τον Θερβάντες σε ένα από τα πλοία., αμέσως μετά την οθωμανική κατάκτηση της βενετοκρατούμενης Κύπρου. Τον Σουλεϊμάν τον είχε διαδεχθεί ο Σελήμ Β΄ (στον θρόνο από το 1566 μέχρι το 1574), ο γιός εκείνης της απίστευτα δυναμικής και αδίστακτης Χουριέμ, που του είχε δώσει για γυναίκα μια Βενετιάνα. Γιός τους ο Μουράτ Γ΄ (βασ. 1574-1595). Στη διάρκεια της βασιλείας αυτών των τριών σουλτάνων (Σουλεϊμάν Α΄, Σελήμ Β΄ και Μουράτ Γ΄) έζησε η Καλόγρια. Αμέτρητοι οι σκλάβοι. Πάμπολλες οι κατατρεγμένες γυναίκες, οι ατιμασμένες κοπέλες με τα νεογέννητα στην αγκαλιά κι άλλες με τα μωρά αγέννητα, οι χήρες και οι ορφανές. Η Φιλοθέη οργάνωσε στον «Παρθενώνα» νοσοκομείο (ίσως το πρώτο τέτοιο χριστιανικό ίδρυμα σε ολόκληρη την Οθωμανική Αυτοκρατορία), μαγειρείο για να έχουν μια κούπα φαΐ όσοι περνούσαν από εκεί και υφαντουργικό εργαστήριο για να μπορούν να εργάζονται με ασφάλεια οι γυναίκες, Χριστιανές και Μουσουλμάνες, ενώ παράλληλα οργάνωσε ένα σύστημα αγοράς και υποδοχής σκλάβων. Πολλοί προέρχονταν από την Κύπρο, που είχε μόλις κατακτηθεί. Όλα αυτά προϋποθέτουν αξιόλογες διευθυντικές ικανότητες, πέρα από την κοινωνική και φιλανθρωπική ευαισθησία και τη χριστιανή πίστη. Λέγεται ότι οι καλόγριες στο μοναστήρι και στα μετόχια ήταν 150 κι ότι ανάμεσά τους υπήρχαν αρκετές εκχριστιανισμένες Μουσουλμάνες.

Φυσική συνέπεια ήταν η οργή των κυρίαρχων. Σύμφωνα με την παράδοση, η Καλογριά συνελήφθη μία φορά και βασανίστηκε άγρια. Ίσως τότε να εξαγόρασε το κεφάλι της με αρκετό χρήμα. Ή ίσως να ξόδεψε πολλά για την εξαγορά αιχμαλώτων. Πάντως, το 1582, το μοναστηριακό ίδρυμα αντιμετώπισε μεγάλα οικονομικά προβλήματα. Τα χρέη ήταν πολλά. Η Φιλοθέη βρήκε κλειστές τις αθηναϊκές θύρες. Ποιος να ξέρει τους λόγους. Ίσως να είχε ενοχληθεί από τη δράση της και το αρχοντολόι. Μία πρωτοπόρος κυρά, που είχε πετύχει τόσα πολλά, θα αποτελούσε μάλλον πρόκληση για τη στριμωγμένη χριστιανική κοινωνία του 16ου αιώνα.

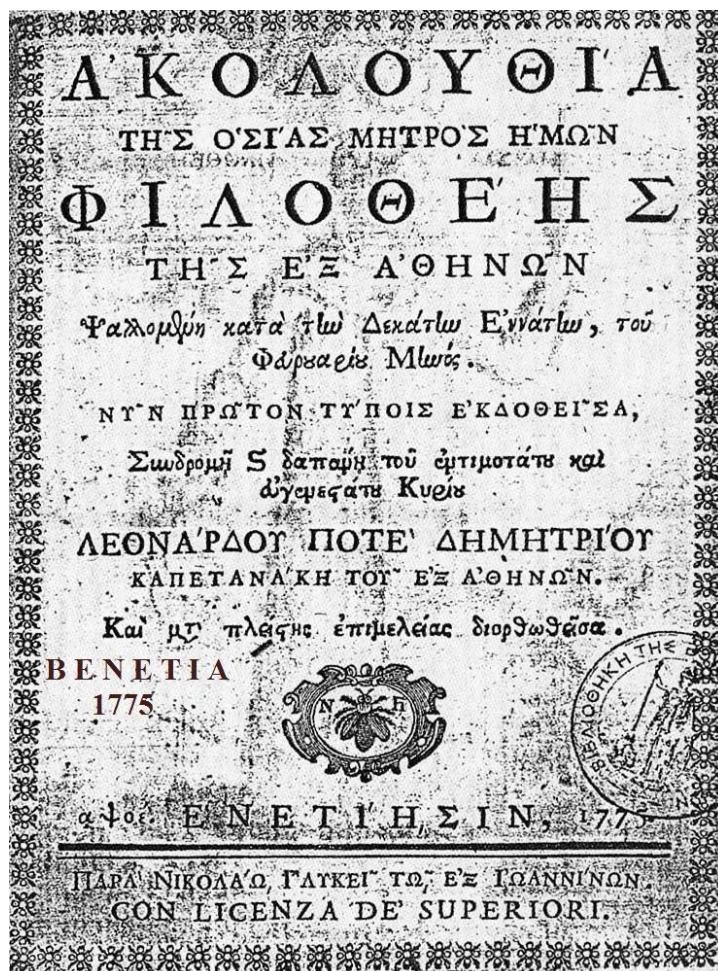
Αλλά αυτή δεν το έβαλε κάτω. Πήγε να κρυφτεί σε ένα μετόχι στην Άνδρο και ήρθε σε επαφή με κάποιους Καθολικούς. Ζήτησε τη βοήθεια των Φραγκισκανών καλογέρων της Αθήνας, οι οποίοι απευθύνθηκαν στους κατάλληλους ανθρώπους για να φτάσουν έως τη Γερουσία της Βενετίας και να παραδώσουν την επιστολή της Φιλοθέης. Το βενετικό δίκτυο λειτούργησε άψογα. Η Γερουσία της πανίσχυρης ακόμα Γαληνοτάτης απευθύνθηκε στον Βενετό βαίλο της Κωνσταντινούπολης, ο οποίος ερεύνησε το ζήτημα κι αφού διαπίστωσε ότι το μοναστήρι επιτελούσε θεάρεστο έργο, έστειλε ένα καλό χρηματικό ποσό στην Κυρά*. Με τα 200 τσεκίνα, η Κυρά μπορούσε να αποπληρώσει τα χρέη της και ο «Παρθενώνας» να συνεχίσει το έργο του. Όχι για πολύ.

Το βράδυ της 2ας προς την 3η Οκτωβρίου του 1588 στη διάρκεια της ολονυκτίας που γινόταν στη μνήμη του αγίου Διονυσίου του Αρεοπαγίτου, πολιούχου των Αθηνών, μια ομάδα Μουσουλμάνων όρμησε μέσα στον ναό κι άρπαξε τη Φιλοθέη. Η παράδοση λέει ότι την έδεσαν σε μια κολώνα στην αυλή και τη μαστίγωσαν άγρια. Ημιθανή την περιμάζωσαν οι καλογριές και την πήγαν σε μια κρύπτη στο μετόχι της Καλογρέζας. Εκεί άφησε την τελευταία της πνοή στις 19 Φεβρουαρίου του 1589.

Αν είχε γεννηθεί το 1522, θα είχε περάσει τα 65. Αν ήταν γεννημένη γύρω στα 1545, θα ήταν κοντά στα 45 της χρόνια. Είναι μία τις λιγιστές γυναίκες που ανήκουν στη χωρία των νεομαρτύρων της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Μια πρωτοπόρος και ατρόμητη Αθηναία αρχόντισσα, πιστή ως τον θάνατο. Μια μοναδική γυναίκα για την οποία γνωρίζουμε τόσο λίγα.

Η λειψανοθήκη της αγίας Φιλοθέης, ύστερα από αρκετές μετακινήσεις, έχει τοποθετηθεί στη Μητρόπολη των Αθηνών.
 Η Φιλοθέη ανακηρύχθηκε αγία επί Οικουμενικού Πατριάρχη Ματθαίου Β' (1595-1600) μετά από αίτημα του Μητροπολίτη Αθηνών Νεοφύτου, το οποίο συνυπέγραφαν οι επίσκοποι Θηβών και Κορίνθου και οι Αθηναίοι δημογέροντες (πρόκριτοι).

Αδριανού 96 στην Πλάκα:

Το αναστηλωμένο και επισκέψιμο αρχοντικό της οικογένειας Μπενιζέλου (όψη προς τη νότια αυλή).

Χρειάστηκαν κοντά δύο αιώνες μετά την απελευθέρωση της Αθήνας (το 1833) για να αποφασίσει η πολιτεία στις αρχές του 21ου αιώνα να αναστηλώσει το αρχοντικό των Μπενιζέλων, το τελευταίο σωζόμενο προεπαναστατικό κονάκι στην Αθήνα και ένα από τα λίγα παραδείγματα ανάλογων αρχοντικών που σώζονται στη νότια Ελλάδα. Το μοναδικό αυτό οίκημα, που βρισκόταν επί δεκαετίες έρμαιο των καιρικών συνθηκών και των σκουλικιών που κατέτρωγαν τα ξύλα, ανοικοδομήθηκε πιθανότατα μεταξύ 1700 και 1750 και είναι ένα διώροφο ορθογώνιο κτίσμα, διαστάσεων 9,30 x 23,70 μ., με λιθόκτιστο ισόγειο και ξύλινη ανωδομή. Υψώνεται στο κέντρο της ιδιοκτησίας και διαθέτει δύο αυλές: τη βόρεια, με την οποία επικοινωνεί με μια κομψότατη τοξωτή στοά στο ισόγειο και ξύλινο χαγιάτι στον όροφο, και τη νότια, όπου ήταν ο μπαχτσές. Η αρχική ιδιοκτησία πρέπει να ήταν πολύ ευρύτερη, σημειώνουν οι αναστηλωτές, οι οποίοι έχουν αποκαλύψει και τμήματα των παλαιότερων οικοδομικών φάσεων. Βρέθηκαν μεγάλα πιθάρια για την αποθήκευση σιτηρών, λαδιού και κρασιού, καθώς και σύστημα από πατητήρια και δοχεία για το μούστο. Αποκαταστημένο πλέον λειτουργεί ως μουσείο, το οποίο υπάγεται στην Αρχιεπισκοπή Αθηνών.

Η βορινή όψη του οικήματος με την κομψή τοξοστοιχία, πριν από την αναστήλωση.

Στην Ιστοσελίδα

<http://archontiko-mpenizelon.gr/el>

θα βρείτε πολλά στοιχεία σχετικά με το κτίσμα και την αναστήλωση, καθώς και πληροφορίες για τα εκπαιδευτικά προγράμματα του μουσείου, τα ωράρια, τις προτάσεις για ψηφιακές περιπλανήσεις και τις εκδηλώσεις που οργανώνει.